

ТВОРЧИСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

У статті проаналізовано роль та значення творчості як невід'ємної складової духовного розвитку особистості в контексті сучасного арт-простору.

Уперше в наукових розвідках досліджуються вплив творчості художників епохи Відродження (Леонардо да Вінчі) на духовний розвиток особистості в контексті професійної підготовки майбутнього педагога. Важливість звернення саме до цих митців зумовлена величезним естетичним впливом їхньої творчості на формування системи цінностей майбутнього педагога, адже форми нового мистецтва, до яких ми повинні залучати учнів, нерозривно пов'язані з психологією їхніх творців.

Закцентовано увагу на значенні візуальної мови дитини та важливості її розуміння для подальшого дослідження дитячого світу творчості. Виокремлено деякі шляхи творчого розвитку гіперактивних учнів, що сприятиме підвищенню продуктивної творчої активності останніх. Спрямовано увагу на важливість впровадження в освітній простір, творчості всесвітньо відомих художників.

Мета роботи – дослідити вплив мистецтва, зокрема образотворчого, на рівень духовного розвитку учнів. Проаналізувати ефективність упровадження творів образотворчого мистецтва в освітньо-комунікативний простір гуртків образотворчого мистецтва, які діють при школах.

Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання; культурологічний підхід до розгляду мистецтва та арт-терапевтичних практик у роботі з учнями.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджується вплив образотворчого мистецтва на духовний розвиток особистості в контексті професійної підготовки майбутнього педагога.

Висновки. Творчий розвиток є невіддільним від естетичного, морального та духовного досвіду особистості школярів. В умовах сьогодення творчому розвитку відводиться другорядна роль, при цьому кількість уроків образотворчого мистецтва скорочується, або їхній зміст надзвичайно спрощується та примітивізується. Тому учні не отримують ґрунтовних знань, не набувають практичних умінь і навичок.

Творчість гармонізує внутрішній світ дитини, використання найкращих зразків образотворчого мистецтва у роботі з учнями – це один з найперспективніших шляхів художнього виховання підростаючого покоління. Образотворче мистецтво залучає учнів до усвідомлення питань, що пов'язані з вічністю душі, виявляє найкраще в людині, показуючи важливість кожного сказаного слова та необхідність любові до Бога та ближнього.

Ключові слова: культурологічний підхід, духовний розвиток особистості, художнє мислення, професійна підготовка майбутніх педагогів, образотворче мистецтво, творче мислення.

Постановка проблеми. Мова мистецтва нерозривно пов'язана з глибинним змістом візуальних образів, діти по особливо сприймають цей світ, зазвичай вони є щирими та відкритими до діалогу, справжніми у своїй творчості. Ця специфічна дитяча відкритість дозволяє їм особливо сприймати світ, а отже й неповторно відображати його у своїй творчості. Учніма притаманна надзвичайна сенситивність до творів образотворчого мистецтва, але в умовах сьогодення ми часто втрачаємо зв'язок із дітьми, що згодом деструктивно позначається на всій системі викладання.

Образотворче мистецтво розкриває перед дитиною життя у всій його багатогранності, демонструє прагнення душі людини до краси, гармонії та довершеності. Також мистецтво надає можливість учням зрозуміти життєві складнощі та проблеми. Часто діти опиняються в ситуації родинних конфліктів, зазнають непорозуміння з боку вчителів, таким чином, у дитини формуються певні негативні стереотипи

поведінки, накопичується образа, гнів тощо. Мистецтво ж, ураховуючи трагічні реалії життя, дозволяє учням зануритися думкою, відчуттями, мріями у той світ творчості, гармонії і краси, який дозволяє душі людській відпочити та насолодитися прекрасним в синергії з істинним. У малюнку діти створюють специфічний світ образів, графічна мова у кожній дитини своєрідна та неповторна, демонструє її естетичні орієнтири та смаки. Тому розвиток естетичної чутливості до сприйняття матеріального світу розвиває художнє мислення та творчу активність особистості.

Актуальність обраної теми щодо впровадження творів образотворчого мистецтва в освітній простір школи зумовлена недостатнім дослідженням проблеми та наявністю суперечностей в питаннях духовного та естетичного розвитку особистості школяра в контексті професійної підготовки майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури в контексті нашого дослідження свідчить про обмежену наявність наукових розвідок в напрямку розгляду творчості як складової духовного та естетичного розвитку учнів. Більшість наукових розвідок присвячено професійній підготовці майбутніх художників і вчителів образотворчого мистецтва, при цьому яскраво виражена відсутність ґрунтовних досліджень впливу творів живопису в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової та середньої школи. Важливими в контексті дослідження є погляди науковців та художників Ф. Дольто [1], В. Кардашова [2], Леонардо да Вінчі [3], Ф. Барб-Галль [4], які у своїх наукових та мистецтвознавчих дослідженнях розглядають питання творчого розвитку особистості, вплив мистецтва на духовний, естетичний, психологічний та мовленнєвий її розвиток.

Виділення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Специфічною особливістю людського пізнання є те, що ми пізнаємо матеріальні речі у нематеріальний спосіб. І відповідно учень, сприймаючи реалії оточуючої дійсності, проектує свій світогляд на малюнки, що створені ним самим. Малюнок в такій ситуації може бути своєрідною діагностичною картою внутрішніх переживань особистості, її вподобань та інтересів. Пізнаючи матеріальні речі в нематеріальний спосіб, дитина осмислює події свого життя, пропустивши їх через свій внутрішній світ, відповідно від отриманих вражень формуються певні ідеї та уявлення. Питання впливу матеріальних речей на виникнення творчих ідей майже не досліджено.

Мета. Проаналізувати особливості творчого світу учнів як невід'ємної складової духовного, морального та естетичного розвитку особистості. Окреслити можливі шляхи впровадження творів живопису в освітньо-комунікативний простір закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідний живий інтерес дитини по відношенню до оточуючої реальності, усвідомлення цієї важливої складової творчого розвитку особистості є невід'ємним компонентом розвитку художнього мислення. Важливим моментом в розвитку творчої енергії особистості є щоденні замальовки з натури. Учні мають виконувати щоденні графічні вправи, малювання ескізів та начерків з натури, простих предметів на перших етапах творчого розвитку. Відомий художник епохи Відродження великого значення надавав малюванню з натури, яке мало не просто допоміжний характер. Малювання з натури займає особливе місце в розвитку творчого та духовного потенціалу особистості школяра [3]. Протягом всього свого життя Леонардо да Вінчі мав при собі альбом для замальовок та нотаток, в якому відмічав все, що захоплювало його увагу. Око людини, вважав художник, є інструментом наукового пізнання, в ньому яскраво відображено синергію творчості і науки.

Образотворче мистецтво залучає учнів до усвідомлення питань, що є пов'язаними з вічністю душі, виявляє найкраще в людині, наголошуючи на важливості кожного сказаного слова та необхідності любові до Бога та ближнього. Мистецтво є невід'ємною складовою творчої активності учнів, формуючи правильні естетичні та етичні орієнтири, воно розкриває багатогранність творчого світу особистості через усвідомлення вічності душі в любові. Творчість допомагає учням зрозуміти глибокі речі, використовуючи при цьому не слова а візуальні образи. Таким чином, мистецтво сприяє формуванню системи цінностей, накопиченню естетичного досвіду, розвитку творчої уяви в синергії з творчою фантазією.

Ключова фігура французького психоаналізу Франсуаза Барб-Галль на сторінках своїх досліджень зазначає: «Щоденний світ дітей – це світ образів. Діти ... засвоюють багато способів бачення, які походять з глибин найдавніших живописних традицій. Візьміть цей факт за основу, не давайте наперед жодних оцінок зображенням – ні тим, які дітям подобаються, ні тим, які, на вашу думку, мали б сподобатись» [4, 32].

В. Кардашов стверджує, що в школярів може згаснути творча активність, втрата бажання малювати. «Можна наводити безліч прикладів, коли діти, добре малювали у дошкільному та молодшому шкільному віці, раптом залишали пензлики та фарби у молодшому та підлітковому віці – настає період коли дитяча творчість вичерпує можливості виражати у художньому образі свій світогляд, мрії, прагнення, відчуття» [3, 194]

Спостереження та робота з учнями дозволяють стверджувати, що творча активність особистості може гальмуватися певними обставинами, переживаннями, конфліктними ситуаціями в родині, непорозумінням між однокласниками тощо. Також творча активність особистості може яскраво проявитися у будь-якому віці, остання потребує цілеспрямованого розвитку та педагогічного керівництва.

Ще однією гострою проблемою, що є пов'язаною з творчим розвитком особистості і, як наслідок, неможливістю цілеспрямованого творчого зростання, є яскраво виражена емоційна неврівноваженість (нестабільність), підвищена нервова збудливість, демонстративність поведінки. Реалії сьогодення можуть свідчити про те, що на учнів з поганою поведінкою чіпляють ярлики: «поганий», «неслухняний», «бешкетун» тощо.

Учні, у яких не сформована система художніх цінностей, які елементарно не можуть сконцентрувати увагу, потребують особливого творчого підходу зі сторони педагога. Чим зацікавити таких дітей? Які підходи застосовувати, щоб їм було цікаво? Можливо таким гіперактивним учням давати індивідуальні творчі завдання, які б надали їм змогу повністю зануритися у світ творчості. Тоді які це мають бути завдання? В жодному разі такими учнями не можна маніпулювати, адже діти відчувають наше ставлення до них навіть без слів. Тому, на наш погляд, виходячи з власного арт-терапевтичного досвіду роботи з учнями, ми вбачаємо декілька шляхів вирішення даної проблеми (які ми, за можливості, проілюструємо реальними прикладами та доведемо дієвість деяких шляхів роботи з такими особливо гіперактивними учнями в напрямі розвитку їхнього мистецько-творчого потенціалу).

Ми простежуємо такі шляхи роботи з гіперактивними та особливими учнями для підвищення їхньої продуктивної творчої активності: 1) запропонувати дитині намалювати твір на вільну тему, не обмежуючи її у матеріалах, за допомогою яких виконується робота; 2) обговорити з учнем улюбленого казкового героя та зобразити його на малюнку; 3) надати такому учневі можливість провести частину уроку та поділитися своїми творчими враженнями та переживаннями; 4) допомогти учневі створити книгу з власними ілюстраціями про своє життя (ця робота може займати від 5 до 8 занять); 5) створити власну казкову історію з авторськими ілюстраціями; 6) запропонувати дитині підготувати цікаву коротеньку історію про творчість улюбленого художника; 7) залучити таких учнів (якщо в класі є декілька гіперактивних дітей) до створення колективної картини.

Використання найкращих зразків образотворчого мистецтва формує у дітей певне естетичне бачення світу, сприяє утворенню яскравих візуальних вражень та розвиває художнє мислення особистості. Залучення дітей до аналізу творів образотворчого мистецтва, сприяє формуванню в учнів індивідуальної художньої мови. Беручи за основу найкращі твори майстрів живопису, таких, як Леонардо да Вінчі, Рембрандт, Альбрехт Дюрер, Сандро Боттіччелі, ми створюємо у дітей певну систему візуальних зразків, художніх орієнтирів, що в подальшому сприятиме формуванню художнього світогляду. В такому контексті важливим і необхідним є питання «Як розповісти про творчість художників в цікавій і доступній формі учням 1-5 класів (особлива якщо це збірна група учнів 1-5 класів у художній студії, яка працює при школі). Маємо доповнити інформацію не просто теоретичними відомостями, а яскравою феєрією фантазії, захоплюючою подорожжю в світ творчої думки митця.

Наприклад, занурення в освітній простір творчості всесвітньо відомого художника Рембрандта розкриває перед учнями неповторний світ творчості, реальності, фантазії та глибокого розуміння життя. Що слугує джерелом натхнення для учнів? Вважаємо, таких джерел є декілька: 1) творчість педагога, який сам є художником; 2) найкращі зразки образотворчого мистецтва (для розуміння специфіки художньої мови конкретної диспенсації); 3) творчість батьків (важливо, щоб батьки створювали для дитини сприятливі умови для художнього розвитку); 4) читання художньої літератури (для розвитку фантазії та уяви). Щодо останнього джерела, то вважаємо за необхідне зробити деяке уточнення. Ураховуючи реалії сьогодення, бачимо в учнів яскраво виражену шаблонність мислення, відсутність фантазії та збіднену уяву. Тому вважаємо саме читання якісної художньої літератури є одним із важливих шляхів художнього розвитку особистості. Необхідно також окреслити деякі перешкоди на шляху художньо-естетичного розвитку особистості учнів, а саме:

1) відсутність якісної теоретичної літератури з питань: упровадження образотворчого мистецтва в освітній простір; художнього розвитку особистості майбутнього педагога; особливостей використання творів образотворчого мистецтва у роботі з учнями (відповідно віку та особливостями сприйняття інформації); малодоступність якісних візуальних посібників (творчих енциклопедій) для роботи з учнями 1-5 класів);

2) відсутність якісних репродукцій для демонстрації учням найкращих зразків творів образотворчого мистецтва;

3) відсутність якісної літератури для самих учнів, яка б знайомила їх у доступній формі з історією образотворчого мистецтва.

Необхідно підкреслити, що учні потребують активного залучення у світ мистецтва, гармонії та краси. То правда, технічні досягнення людства мають широке розповсюдження, але як вони впливають на формування творчої активності школярів? Відомий психоаналітик, ключова фігура французького психоаналізу Ф. Дольто стверджувала, що «електронні ігри ізолюють дітей. В електронній грі дитина відсторонюється, немов коли розмовляє з телефоном, але співрозмовник тут – край логічний і анонімний, без обличчя і без серця. Потрапляєш у стимулятор» [1]. Технології шаблонізують мислення та творчість дітей, роблячи їх пасивними виконавцями поставлених завдань. Збільшилася кількість імпульсивних та тривожних школярів. Технічний прогрес загалом негативно пливає на творчу сферу особистості дитини, він глибоко укорінився в життя, (що має видимі результати в творчості сучасних

школярів, більшість з яких не здатні творчо мислити). Демонстративність, негативізм, агресія поступається ініціативності та творчості. Більшість дітей не можуть виразити себе, вірно оцінити емоції інших дітей та зрозуміти свої, що є бар'єром у налагодження доброзичливих відносин.

Така ситуація спонукає майбутніх педагогів замислитися над важливими питаннями творчого розвитку школярів. В умовах руйнування системи цінностей та деформації взаємовідносин у родині дитина опиняється в ситуації, вкрай трагічній для її творчого розвитку. Маючи досвід власної арт-терапевтичної роботи з дітьми, вважаємо за доцільне підкреслити, що сучасні технології, використання смартфонів та комп'ютерів збіднюють творче мислення школярів, стереотипізують їхню творчість. Дитина інколи не здатна провести пряму лінію. Поміркувати, просто сказати, що вона хоче малювати. Художнє мислення не розвивається, дитина не набуває естетичного досвіду.

Свідомість, мислення, думку, мрії, прагнення більшості школярів полонили жахливі образи з комп'ютерних ігор, деформовані образи людських обличчя та тварин. Спотворена реальність, світ псевдообразів, жорстка шаблонізація мислення – як наслідок – повна нечутливість до прекрасного, отождолення себе з комп'ютерними героями, деградація особистості як творчої індивідуальності. Для школярів просто стає неможливим створити прекрасну картину, творча думка у дітей не розвинута, художнє мислення наповнюється незрозумілими образами та враженнями. Якщо провести міні тест, об'єднавши учнів 1-5 класів та утворивши збірну групу з 15 школярів, запропонувати створити власний малюнок, то лише декілька дітей зможуть творчо та художньо-індивідуально підійти до створення художньої роботи.

Така ситуація спонукає нас замислитися над необхідністю збільшення уроків образотворчого мистецтва в школах, організації спеціальних додаткових занять, на яких діти, за бажанням, отримували б додаткові творчі завдання, малювали декілька разів на тиждень в школі та вдома. Також учні потребують спеціальних занять, на яких в доступній формі, для загального інтелектуального та творчого розвитку, школярам викладали б історію образотворчого мистецтва. Робота в цьому напрямку є дуже специфічною та потребує не просто знання теоретичних основ, а ще й вміння доступно пояснювати історію мистецтва, залучивши учнів до творчої співпраці.

Науковець Ф. Барб-Галль стверджує, що «щоденний світ дітей – це світ образів. Діти несвідомо засвоюють багато способів бачення, які походять з глибин найдавніших живописних традицій. Візьміть цей факт за основу, не давайте наперед жодних оцінок зображенням – ні тим, які дітям подобаються, ні тим, які, на вашу думку, мали б сподобатись» [4, 7].

Висновки. Творчий розвиток є невіддільним від естетичного, морального та духовного досвіду особистості школярів. В умовах сьогодення творчому розвитку відводиться другорядна роль, при цьому кількість уроків образотворчого мистецтва скорочується або їхній зміст надзвичайно спрощується та примітивізується. Учні не отримують ґрунтовних знань, не набувають практичних умінь, тому робота в напрямку творчого розвитку особистості школяра набуває сьогодні особливого значення.

Перспективи подальших досліджень. Увесь досвід діти демонструють у своїх малюнках, і цей досвід дуже часто є негативним. Тому, виходячи з власного арт-терапевтичного досвіду роботи з учнями, можемо стверджувати, що картини видатних художників позитивно впливають на розвиток особистості, спонукають до творчого зростання та вироблення власної художньої мови. Картини Леонардо да Вінчі та Рембрандта сприяють формуванню в учнів естетичного смаку, розвивають художньо-образне мислення, захоплюють своєю красою та довершеністю, дають відповіді на багато питань, що пов'язані з естетичним та духовним розвитком особистості.

Так, творчість гармонізує внутрішній світ дитини, а використання найкращих зразків образотворчого мистецтва у роботі з учнями – є одним з найперспективніших шляхів художнього виховання підростаючого покоління.

References

1. Дольто Ф. Боротьба за дитину пер. з фр. А. Рєпи. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 672 с.
Dolto, F. (2018). Borotba za dytynu [La cause des enfants] per. z fr. A. Riepy. Kharkiv, Ukraine : Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» [in Ukrainian].
2. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2007. 296 с.
Kardashov, V. (2007). Teoriia i metodyka vykladannia obrazotvorchoho mystetstva : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv [Theory and methods of teaching fine arts: A textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].
3. Леонардо да Винчи Суждения. Антология мудрости. Москва : Эсмо, 2017. 416 с.
Leonardo da Vinci (2017). Suzhdeniya [Sentenze]. Antolohyia mudrosty. Moscow, Russia : Esmo [in Russian].

4. Барб-Галль Франсуаза Як розмовляти з дітьми про мистецтво, пер. з франц. Софії Рябчук. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 192 с.
Barb-Gall F. (2014). Yak rozmovliaty z ditmy pro mystetstvo [Comment parler aux enfants de l'art] per. z frants. Sofii Riabchuk. Lviv, Ukraine : Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
5. Шелюто В. М. Проблема сакрального як світоглядна проблема. *Наука. Релігія. Суспільство*. Вип. 4. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33656/188-Shelyuto.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.02.2021).
Sheliuto, V. Problema sakralnoho yak svitohliadna problema [Problem of the Sacral as a World View Problem] : *Nauka. Relihiia. Suspilstvo – Science. Religion. Society*. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33656/188Shelyuto.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
6. Аристид Д. Уроки классической живописи. Техники и приемы из художественной мастерской: пер. с англ. Екатерины Петровой. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2017. 248 с.
Aristides, J. (2016). Uroky klassycheskoï zhyvopysy. Tekhnyky u priemyi yz khudozhestvennoi masterskoï [Lessons in classical painting : essential techniques from inside the atelier]. per. s anhl. Ekateryny Petrovoi. Moscow, Russia : Mann, Yvanov y Ferber[in Russian].

Subbotenko I.

ORCID 0000-0003-3314-3377

*PhD Student at the Department
of languages and methods of their teaching,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: leonardodavinci7@ukr.net*

CREATIVITY AS A COMPONENT OF STUDENTS 'SPIRITUAL DEVELOPMENT: PROBLEMS AND CHALLENGES OF THE MODERN

The article analyzes the role and importance of creativity as an integral part of the spiritual development of the individual in the context of modern art space.

For the first time in scientific research, the influence of the work of Renaissance artists (Leonardo da Vinci, Sandro Botticelli) on the spiritual development of the individual in the context of professional training of future teachers is studied. The importance of appealing to these artists is due to the huge aesthetic influence of their work on the formation of the value system of the future teacher, because the forms of new art in which we must involve students are inextricably linked with the psychology of their creators.

Emphasis is placed on the importance of the child's visual language, and the importance of understanding it for further study of the children's world of creativity. Some ways of creative development of hyperactive students are singled out, which will increase the productive creative activity of the latter. Attention is paid to the importance of introducing the work of world-famous artists into the educational space.

Articles purpose is to investigate the influence of visual arts on the level of spiritual development of students, to analyze the effectiveness of introducing works of fine art into the educational and communicative space of visual arts circles that operate at schools.

The methodological basis of the study is the provisions of the theory of cognition; culturological approach to the consideration of art and art-therapeutic practices in working with students.

The scientific novelty is that for the first time the influence of fine arts on the spiritual development of the individual in the context of professional training of future teachers is studied.

Conclusions. Creative development is inseparable from the aesthetic, moral and spiritual experience of the individual students. In today's conditions, creative development is given a secondary role, while the number of lessons of fine arts is reduced or their content is greatly simplified and primitive. Therefore, they do not receive thorough knowledge, do not acquire practical skills. creativity harmonizes the inner world of the child, the use of the best examples of fine arts in working with students - this is one of the most promising ways of artistic education of the younger generation. Fine art engages students in the issues of the eternity of the soul, reveals the best in man, showing the importance of every word spoken and the need for love of God and neighbor.

Keywords: *spiritual development, art, artistic thinking, training of future teachers.*

Стаття надійшла до редакції 14.02.2021

Рецензент: доктор філософських наук, професор М. Б. Столяр